

УДК 378.147:373.3

Олена Матвієнко

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

ORCID ID 0000-0002-5746-4864

DOI 10.24139/2312-5993/2023.07/142-149

ТРАНСКУЛЬТУРНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЯК СКЛАДОВА НЕПЕРЕРВНОЇ МИСТЕЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовано сучасний стан транскультурної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, зосереджено увагу на проблемах формування транскультурної компетентності педагогічних кадрів, основу якої складають принципи гуманістичного виховання. Переосмислення історичної спадщини педагогічних знань про педагогічну взаємодію та нові філософські підходи дають змогу краще зрозуміти коріння цього явища. Теорія культури створює нову методологічну основу наукового пізнання в галузі мистецької освіти і найбільш ефективно відповідає потребам розкриття здібностей особистості та способам самореалізації.

Включення транскультурної підготовки в систему неперервної мистецько-педагогічної підготовки майбутніх учителів передбачає: формування у студентів цілісної системи художньо-педагогічних знань; використання доцільних за змістом методів, організаційних форм і засобів мистецького навчання, розвиток професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя. Розроблена концепція забезпечує функціонування всіх складових процесу транскультурної підготовки вчителя музичного мистецтва на єдиній платформі та передбачає оновлення цілей, змісту, форм і методів вищої мистецько-педагогічної освіти в Україні.

Ключові слова: транскультурна компетентність, навчальна діяльність, неперервна мистецько-педагогічна освіта, етнічність, транскультурна підготовка, толерантність.

Постановка проблеми. Істотна зміна соціокультурного буття багатонаціональних країн змушує задуматися про можливі шляхи досягнення взаєморозуміння та неконфліктного співіснування носіїв різних культур. У цьому руслі досить виправданим є розгляд ідей теорії діалогу і необхідності створення умов в освітніх системах для формування транскультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва в контексті діалогу культур і цивілізацій.

Актуалізація потреби осягнення особливостей транскультурної підготовки збігається з аналогічними проблемами в світовому освітньому процесі. Транскультурна підготовка ґрунтується на пріоритеті прав людини в культурному та суспільному житті, рівності націй і культурних моделей, неприпустимості расизму і шовінізму в державній політиці та приватному житті. Саме вона допомагає звернути увагу

суб'єктів освітнього процесу на різноманітність суспільства як важливого чинника його розвитку, забезпечує вищий ступінь адаптації особистості майбутнього вчителя до мінливих умов існування, надає студентіві допомогу у формуванні більш багатогранної картини світу, дає можливість розширити контекст діалогу до планетарного рівня.

Транскультурна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва полягає у формуванні людини, здатної до активної і ефективної життєдіяльності у багатоетнічному і полікультурному середовищі, яка володіє розвиненим почуттям приналежності до художньої культури власного етносу, розуміння і поваги інших культур, вміння жити в мирі та злагоді з людьми різних національностей, рас, вірувань. Кожна людина, будучи членом етнічної спільноти, реалізує себе як особистість у вищих проявах своїх етнічних функцій - культурі, світогляді, самосвідомості. Ці прояви досить специфічні, що визначає різні етнічні установки людини і динаміку її поведінки в кожен момент часу, в залежності від конкретної ситуації.

Таким чином, саме етнос здатний виконувати важливі для кожної людини функції: 1) орієнтувати в навколишньому світі, поставляючи відносно впорядковану інформацію; 2) утверджувати загальні життєві цінності; 3) захищати, відповідаючи не лише за соціальне, але навіть за фізичне самопочуття. Дані функції наочно виявляються в умовах сучасної нестабільності навколишнього світу (війни, економічні кризи, екологічні проблеми тощо), людина дивиться не лише в майбутнє, а також і вглиб, шукаючи підтримку і захист у стабільних цінностях предків.

Сучасна соціокультурна ситуація обумовлює необхідність розвитку у майбутніх педагогів здатності до самостійності та самоорганізації; готовності до співпраці, здатності до творчої діяльності, формування таких професійно значущих якостей, як толерантність, терпимість до чужої думки, вміння вести діалог, шукати і знаходити компромісні шляхи вирішення проблем.

Транскультурна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва, на нашу думку, має вирішити три групи завдань, які можна позначити поняттями *плюралізм, рівність і взаємодія*. У першому випадку мова йде про повагу і збереження культурного різноманіття. У другому - про підтримку рівних прав вихідців різних етносів на освіту. У третьому – про формування в душі загальнонаціональних політичних, економічних, духовних цінностей.

Мета статті полягає у висвітленні особливостей формування транскультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва з урахуванням національних культурних традицій.

Сучасні українські філософсько-соціальні наукові дослідження свідчать про все більшу увагу до вивчення ціннісних орієнтацій, вірності традиціям, історичній пам'яті; про потребу реалізувати свої національні інтереси, опанувати і передавати національні культурні надбання (Г. Грабович, Г. Волков, І. Лисяк-Рудницький, Ю. Липа, С. Павличко, О. Пахльовська, М. Стельмахович, Ю. Руденко, Г. Філіпчук, М. Юрій та ін.).

Виклад основного матеріалу. Проводячи аналіз досліджень проблеми формування транскультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва, можна помітити, що, незважаючи на значну кількість робіт, присвячених культурі міжнаціонального спілкування, питання формування транскультурної компетентності студентів досліджені недостатньо, у висвітленні цього питання існує чимало проблем. Серед них – недостатня розробленість змісту регіонального компоненту транскультурної компетентності, слабе віддзеркалення у змісті транскультурної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва національних традицій та історії художнього життя різних прошарків населення і релігійних конфесій, відсутність необхідної спадкоємності та взаємозв'язків між змістом етнохудожньої підготовки студентів у різних освітніх установах та розвитком етнохудожньої творчості у культурно-дозвіллевих закладах. Г.Падалка вважає, що «особливо слід виокремити проблему, пов'язану з вузьким, одностороннім підходом до народної художньої культури та її вивченням поза широким спектром соціокультурних та інших особливостей того чи іншого регіону поліетнічної держави» (Падалка Г, 2008, с.48).

Особливого значення у соціально-культурній політиці багатоетнічних держав в умовах сьогодення набувають завдання розвитку транскультурної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва з урахуванням особливостей історії регіонів, етнічного складу населення, поширеності тих чи інших релігійних конфесій, традицій художньої освіти, своєрідності традиційних форм сільського та міського побуту, а також класичної художньої спадщини. На думку А.Зайцевої «У такому широкому контексті традиційна народна художня культура постає як складне соціально-культурне явище, взаємозалежне з багатьма історичними пластами і сучасними сферами життя суспільства» (Зайцева А., 2014, с. 48). Транскультурну

підготовку майбутніх учителів музичного мистецтва у даному контексті можемо визначити як один з важливих чинників соціокультурного розвитку особистості.

Транскультурна підготовка майбутніх учителів музики у ЗВО розуміється нами як важливий етап неперервної освіти студентів і розглядається як соціокультурний феномен, спосіб життя. Метою транскультурної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва вважаємо створення умов для здійснення неперервної мистецько-педагогічної освіти, які передбачають збагачення творчого потенціалу особистості вчителя і постановку в якості основного завдання сприяння всебічному, вільному і цілісному розвитку особистості вчителя музичного мистецтва.

Зміст транскультурної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва визначається нами як система взаємопов'язаних елементів, що володіє внутрішньою цілісністю, виходить з моделі майбутньої діяльності фахівця в галузі мистецької освіти, забезпечує його безперервний загальнокультурний і професійно-особистісний розвиток і є, в свою чергу, елементом більш широкої системи – неперервної мистецько-педагогічної освіти.

Варіативність процесу транскультурної підготовки майбутніх учителів музики досягається за рахунок ефективного вирішення такої значущої проблеми як співвідношення саморозвитку і навчання навичкам професійної діяльності, стрижнем якої, в свою чергу, є діалектична єдність професійної майстерності та загальнокультурного розвитку, що знаходить відображення в компонентах транскультурної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва, з одного боку, і можливістю вибору індивідуального освітнього маршруту – з іншого.

У нашому розумінні *транскультурна підготовка студентів* як інтегративний простір, з властивою йому цілісністю, – це, насамперед, сукупність усіх форм удосконалення професіоналізму майбутніх учителів музичного мистецтва: від постійної самоосвіти до систематичної методичної роботи, семінарів, які періодично організуються, стажувань, відвідування шкіл передового досвіду, участі у конкурсах педагогічної майстерності тощо. Означена підготовка розглядається нами і як підготовка до вирішення нових завдань у соціокультурній та професійній діяльності, і як особливий вид поліфонічної взаємодії суб'єктів освітньо-виховного процесу ЗВО на всіх етапах становлення професійної та освітньої діяльності майбутніх фахівців.

Сучасна система освіти побудована переважно на зразках світової культури. Її завдання – виховувати особистість на рівні досягнень світової культури (прилучити, навчити користуватися тощо). Але механізми включення особистості в безпосереднє соціальне життя більше пов'язані з особливостями конкретної соціальної ситуації: у сім'ї, у місцевій школі, селі або селищі, місті, серед найближчих родичів чи друзів. З цією ситуацією пов'язані механізми соціальної адаптації (дезадаптації) молоді. Тому важливим завданням транскультурної підготовки студентів є сприяння створенню такої системи мистецької освіти, яка б забезпечувала функціонування механізмів розвитку культури особистості, формування образу людини. Саме тому сучасний викладач, вчитель, вихователь має бути озброєним знаннями про культурні, релігійні, соціально-психологічні особливості етнокультурних груп, що проживають у регіоні.

Вагомими, на наш погляд, є зміни у в сфері духовності та релігійності в молодіжному середовищі, що впливає на особливості ціннісних орієнтацій майбутніх учителів музичного мистецтва. Відзначимо серед них:

- дедалі більший «внутрішній» відхід молоді від народного коріння, в тому числі й релігійного, при зростанні обрядовості; демонстративного, але формального використання атрибутів культури (хреста, ікон тощо);

- зростання атеїстичних тенденцій, що неминуче веде до відмови молоді від морально-релігійного коріння, до нівелювання національних цінностей, авторитаризму свідомості;

- зростання впливу на молодь тоталітарних сект;
- недостатня толерантність релігій одна до одної;
- агресивний вплив ЗМІ.

У зв'язку з названими чинниками визначимо основні напрями удосконалення транскультурної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва:

- посилення національного компоненту у змісті фахової підготовки (підтримка національних традицій; глибоке вивчення національної історії, культури, традицій, культивування національних ідеалів; активізація процесів етноідентифікації; формування національного менталітету);

- збільшення духовного та релігійного впливу на процес виховання, джерелами якого є: різні форми релігійної просвіти; ЗМІ;

різні форми додаткової та неформальної освіти (недільні та суботні школи; лекторії, літні табори з релігійною спрямованістю);

– підтримка та розвиток ідей національного українського виховання (дітей, молоді, сім'ї тощо);

– реалізація спеціальних програм в галузі громадянського, патріотичного виховання, які створюють відкрите громадянське суспільство, що базується на принципах мирного співіснування різних етносів і конфесій, толерантності та взаємоповаги;

Отже, транскультурна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва, крім традиційних завдань, має включати такі компоненти: знання геополітичної та етнокультурної специфіки регіону, знайомство з культурами народів, що проживають у регіоні, спеціальну соціально-філософську та соціально-педагогічну підготовку. Означені тенденції впливають на характер та особливості освіти і виховання в мультикультурному соціумі, а також певним чином обумовлюють процес підготовки фахівців до роботи в умовах поліетнічного регіону.

Транскультурна підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва обов'язково має накладатися на світоглядні, історико-культурні, мистецтвознавчі уявлення студента. В даному випадку йдеться про світогляд як систему знань, поглядів та відносин студента. Його обов'язковою базою стають знання в галузі історії, культури, мистецтва, релігії, етнопедагогіки та етнопсихології народів, що проживають у даному регіоні, а також переконання в необхідності збереження світу і стабільності в регіоні, у країні й у світі в цілому, повага до особистості, готовність відстоювати її права та інтереси, незалежно від її культурної, національної, релігійної приналежності.

З вищевказаного можна зробити висновок про те, що в процесі актуалізації транскультурної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва відбувається формування художньо-ціннісних орієнтацій, становлення культури мистецько-педагогічної діяльності – професійної якості, що забезпечує його творчий розвиток. Перспективи вивчення означеної проблеми полягають у визначенні закономірностей розгортання транскультурної підготовки майбутнього вчителя музичного з урахуванням особливостей функціонування в освітніх закладах різного соціокультурного призначення. Подальший розвиток наукового осмислення модернізації мистецької освіти вчителя музичного мистецтва вимагає розгляду таких проблем, як професійне

самовизначення майбутніх фахівців, шляхи забезпечення якості транскультурної підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

- Жукова, О. (2010). Процес формування професійного досвіду майбутніх учителів молодших класів. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, 1, 12–18. (Zhukova, O. (2010). The process of forming the professional experience of future teachers of junior grades. *Problems of modern teacher training*, 1, 12–18).
- Зайцева, А. В. (2014). Феномен взаємодії як спосіб організації спільної художньо-творчої діяльності викладача і студентів у процесі музичного навчання. *Виховний потенціал сучасної освіти: теоретичні засади та практичні досягнення : мат-ли Всеукр. наук.-практ. конф., 15-16 жовтня 2014 р. Київ*, сс. 18–19. (Zaitseva, A. V. (2014). The phenomenon of interaction as a way of organizing the joint artistic and creative activity of the teacher and students in the process of music education. *The educational potential of modern education: theoretical foundations and practical achievements: materials Vseukr. science and practice conference*, October 15-16, 2014. Kyiv, ss. 18–19).
- Кучеренко, Н. (2010). Технологія формування професійно-педагогічних якостей викладача іноземних мов вищого навчального закладу *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, 1, 24–29. (Kucherenko, N. (2010). Technology of formation of professional and pedagogical qualities of a teacher of foreign languages at a higher educational institution. *Problems of modern teacher training*, 1, 24–29).
- Мороз, О. Г., Падалка, О. С., Юрченко, В. І. (2003). *Педагогіка і психологія вищої школи*. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова. (Moroz, O. G., Padalka, O. S., Yurchenko, V. I. (2003). *Pedagogy and psychology of the higher school*. Kyiv: NPU named after M. P. Dragomanov).
- Отіч, О. М. (2013). Творча індивідуальність як критерій педагогічної майстерності вчителя. *Педагогічна майстерність академіка Івана Зязюна*, 291–298. (Otych, O. M. (2013). Creative individuality as a criterion of a teacher's pedagogical skills. *Pedagogical skill of Academician Ivan Zyazyun*, 291–298).
- Падалка, Г. М. (2008). *Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін)*. Київ: Освіта України. (Padalka, G. M. (2008). *Art pedagogy (Theory and teaching methods of art disciplines)*. Kyiv: Education of Ukraine).
- Учитель мистецьких дисциплін у дискурсі педагогічної майстерності* (2013). Бердянськ: Бердян. держ. пед. ун-т. (Art teacher in the discourse of pedagogical mastery (2013). Berdyansk: Berdyan. state ped. Univ.)

SUMMARY

Matviyenko Olena. Transcultural training of future music teachers as a component of continuous art and pedagogical education.

The article analyzes the current state of transcultural training of future music teachers and focuses attention on the problems of forming the transcultural competence of pedagogical personnel, the basis of which is the principles of humanistic education. Rethinking the historical legacy of pedagogical knowledge about pedagogical interaction and new philosophical approaches make it possible to better understand the roots of this phenomenon. The theory of culture creates a new methodological basis for scientific knowledge in the field of art education and most effectively meets the needs of revealing individual abilities and ways of self-realization.

A deep understanding of the transcultural competence of a music teacher is fully realized in the professional training of students aimed at forming professional thinking in a multicultural educational space, creating real conditions for independence and initiative of students. The further development of scientific understanding the problem of the formation of transcultural competence of future music teachers in the conditions of the consideration of the issues such as professional self-determination and self-realization of the future professional music teachers and the ways of providing of theirs training in the conditions of the multicultural society.

The inclusion of transcultural training in the system of continuous artistic and pedagogical training of future teachers involves: the formation of a holistic system of artistic and pedagogical knowledge in students; use of appropriate methods, organizational forms and means of art education, development of professional and personal qualities of the future teacher. The developed concept ensures the functioning of all components of the process of transcultural training of a music teacher on a single platform and provides for updating the goals, content, forms and methods of higher art and pedagogical education in Ukraine.

Key words: *transcultural competence, educational activity, continuous artistic and pedagogical education, ethnicity, transcultural training, tolerance.*